

Evaluating the Key Components of Spatial Justice with the Concept of Foucault's Disciplinary Power: A case study of Rasht city

Moma Ebrahimparvar¹, Hamid Majedi²✉, Zahra Sadat Saeede Zarabadi³

1. Department of Urban Planning, Science and Research branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Email: monaparvar99@gmail.com

2. (Corresponding author) Department of Urban Planning, Science and Research branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Email: majedi@srbiau.ac.ir

3. Department of Urban Planning, Science and Research branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Email: z.zarabadi@srbiau.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article History:

Received:

8 August 2024

Received in revised form:

30 September 2024

Accepted:

19 November 2024

Available online:

25 December 2024

Keywords:

Knowledge,
Power,
Justice,
Discipline.

ABSTRACT

According to social inequalities and the lack of power within a group, pursuing justice has become a primary objective of planning. Therefore, understanding the social, economic, and political processes that contribute to creating fair or unfair space is crucial in the new approaches to spatial justice. The primary aim of this study is to assess the key elements of physical-spatial justice in Rasht, emphasizing disciplinary power. This research falls under the category of applied-developmental research. The data was collected through library research and fieldwork, and the statistical population consists of citizens and experts from Rasht city. The sample size was determined using random sampling from the statistical population of citizens, and employing Cochran's formula. The research model was evaluated using structural equation modeling techniques to examine spatial justice in Rasht. Additionally, a one-sample T-test was conducted to compare the current situation with the desired one-sample T-test. To evaluate the impact of physical-spatial justice criteria on the desired future of Rasht City, the relationships between variables were analyzed using structural analysis and a matrix of coefficients for cross-effect analysis, and MicMac software was utilized. Based on the research's conceptual framework, the indicators obtained include spatial knowledge, guidance and control, and participation. The research results indicate that neglecting the role of power in establishing the foundations of a just city raises doubts about the feasibility of physical-spatial justice approaches.

Cite this article: Ebrahimparvar, M., Majedi, H., & Zarabadi, Z. S. S. (2024). Evaluating the Key Components of Spatial Justice with the Concept of Foucault's Disciplinary Power: A case study of Rasht city. *Geographical Urban Planning Research Quarterly*, 12 (4), 81-99.

<http://doi.org/10.22059/jurbangeo.2025.377805.1952>

© The Author (s)

Publisher: University of Tehran Press

Extended Abstract

Introduction

Since the discussion of justice is rooted in human nature, no school has been formed without emphasizing justice, and the idea of seeking justice has evolved in various ways alongside human development, and every thinker has stepped into this field according to their knowledge and experience. Today, it is crucial for society to uncover the underlying structure, processes, and layers that contribute to injustice and inequality in urban environments. Urban planning plays a pivotal role in shaping the future of cities and includes social, economic, and environmental components. Decisions made in urban planning can overshadow the results by allocating resources, directing infrastructure development, etc. According to Foucault, power can be seen as inclusive in constructing possible and desirable futures in urban planning, particularly in framing what is considered real, achievable, and desirable. Despite recognizing the all-encompassing nature of power, in line with its action-oriented approach, the knowledge and capacity of human agents to intervene in the socio-economic and political-legal order should not be underestimated. Therefore, explaining the concept of spatial justice within urban areas and applying it in order to realize it can significantly enhance urban planning in Iranian cities. This research aims to evaluate the key components of spatial justice in the envisioned future of Rasht city by exploring the theoretical roots and foundations regarding physical-spatial justice, putting together the perspectives of various thinkers, and comparing them in line with the theory of knowledge-power. Focusing on disciplinary power as articulated in Foucault's thoughts, this research delves into how the concept of a justice-oriented city, particularly emphasizing the theory of knowledge-power (disciplinary power), translates into specific physical-spatial criteria within urban planning. It aims to understand the effect of these criteria on shaping the desired future of Rasht city. Furthermore, the research will explore methods for evaluating the effectiveness of these criteria in achieving a truly justice-oriented city.

Methodology

This research is of an applied-developmental nature, and Based on the objectives of the research, characteristics, frameworks, and analysis process, the general strategy of this research is mixed and falls into the category of qualitative-quantitative research. Based on this, in the qualitative part of the research, a meta-combination method is used to present the conceptual model, and the content analysis method and selective coding of texts and sources are used. The components identified in this research are based on the theoretical framework of spatial knowledge, guidance and control, and participation. In the quantitative part, the data will be converted into quantitative and numerical form according to the topic, and the quantitative data will be collected through a questionnaire utilizing a Likert scale. Therefore, in order to evaluate the status of spatial justice in Rasht city, statistical results are presented in two categories: descriptive findings and inferential findings. The main variables were explained and interpreted in the descriptive category using frequency statistics, mean, standard deviation, and frequency percentage. The inferential topic analyzes the research model using the structural equation modeling techniques. The ranking of factors is conducted using Friedman's ranking test, while the comparison of the existing and desired situation was done with a one-sample T-test. Data analysis was done with Smart PLS version 3 and SPSS version 27 software. The maximum error level of Cronbach's alpha in hypothesis testing is set at 0.05 ($p < 0.05$). In order to evaluate the impact of justice-oriented city criteria on the desired future of Rasht city, the relationships between variables were analyzed using structural analysis, a matrix of coefficients of cross-effect analysis, and Mic Mac software. The statistical population of the research includes the citizens of Rasht, as well as experts in urban issues and decision-makers in the field of planning and urban development. The spatial cluster random sampling method was used to measure the statistical population of citizens. Cochran's formula was used to determine the sample size for this section, and the sample size was 384 individuals. For the statistical population of experts, 45 individuals were

selected as the study sample using a purposive sampling method combined with the snowball technique.

Results and discussion

In the field of spatial justice within the global theoretical framework, few studies have thoroughly examined the concept of spatial justice in urban environments and its various dimensions. At the same time, the spatial concepts of justice garnered attention from numerous active organizations and urban social movements worldwide. In the definition of justice, each person refers to their mental images, and the mental images of people reflect their worldview, culture, geographical, political, and economic circumstances. However, applying justice tools predominantly resides within the purview of those in power. The study of the works of these thinkers reveals that spatial justice is not only a physical concept; it encompasses various social, political, and economic dimensions and has a process concept. Meanwhile, urban planners, or in other words, urban planning, can play a mediating role in clarifying institutional power relations and facilitating action-oriented knowledge to empower citizens and promote the public interest.

Conclusion

In this research, the analysis of the findings and statistical tests revealed a significant difference between the optimal situation, as determined through questionnaires and interviews with experts, and the current situation in Rasht city. The objective statistics, measures, and citizens' opinions all indicate that the existing situation falls far below the optimal level in terms of spatial and physical justice. These results highlight the fact that Rasht is lacking in ideal spatial and physical justice. Also, the evaluation of the key criteria for physical-spatial justice affecting the desirable future of Rasht showed that indicators such as institution building, disciplinary discourse, communication links, a mix of uses, and citizen supervision are crucial for fostering a just city of Rasht in the future. Most of these indicators are included in the participation component. Consequently, the primary obstacle to achieving spatial justice in Rasht stems from citizens' lack of awareness of

their rights and limited involvement in urban development processes. Additionally, the unequal distribution of power among certain groups and the absence of public representatives in city development further hinder progress. These factors collectively impede the realization of spatial justice and the establishment of a justice-oriented city in Rasht. Therefore, initiatives aimed at enhancing institutional development, fostering disciplinary discourse, improving communication networks, promoting mixed land use, and increasing citizen oversight, essentially boosting citizen participation in decision-making, can significantly contribute to the creation of a fair city in the future.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

ارزیابی مؤلفه‌های کلیدی عدالت فضایی با تأکید بر مفهوم قدرت انضباطی فوکو مطالعه موردی: شهر رشت

منا ابراهیم پرور^۱، حمید ماجدی^۲✉، زهرا سادات سعیده زرآبادی^۳

- ۱- گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: monaparvar99@gmail.com
۲- نویسنده مسئول، گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: majedi@srbiau.ac.ir
۳- گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: z.zarabadi@srbiau.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

امروزه با توجه به نابرابری‌های اجتماعی و فقدان قدرت در گروهی از مردم، جستجو برای عدالت به یکی از اهداف برنامه‌ریزی تبدیل شده است. بنابراین شناخت فرایندهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی منجر به تولید فضا از جنبه عادلانه یا ناعادلانه بودن آن، اهمیت بیشتری در رویکردهای جدید عدالت فضایی دارد. هدف اصلی این پژوهش ارزیابی مؤلفه‌های کلیدی عدالت فضایی - کالبدی در شهر رشت با تأکید بر قدرت انضباطی است. این پژوهش از نوع کاربردی- توسعه‌ای است. روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌های میدانی و جامعه آماری شامل شهروندان و متخصصان شهر رشت می‌باشد که نمونه‌گیری از جامعه آماری شهروندان به صورت تصادفی و برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است. جهت بررسی جایگاه عدالت فضایی در شهر رشت، مدل پژوهش با استفاده از تکنیک مدل‌سازی معادلات ساختاری موردسنجش قرار گرفت و مقایسه وضعیت موجود و مطلوب با آزمون T تک نمونه‌ای صورت گرفت. برای ارزیابی تأثیر معیارهای عدالت فضایی - کالبدی بر آینده مطلوب شهر رشت با استفاده از تحلیل ساختاری و ماتریس ضرایب تحلیل اثر متقاطع و با استفاده از نرم‌افزار میک مک به تحلیل روابط بین متغیرها پرداخته شده است. بر اساس چهارچوب مفهومی پژوهش، شاخص‌های به‌دست‌آمده شامل دانش فضایی، هدایت و کنترل و مشارکت می‌باشد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که نادیده انگاشتن نقش قدرت در تدوین مبانی شهر عادلانه، عاملی است که تحقق‌پذیری رویکردهای عدالت فضایی - کالبدی را با تردید روبه‌رو می‌سازد.

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۳/۰۵/۱۷
تاریخ بازنگری:
۱۴۰۳/۰۷/۰۸
تاریخ پذیرش:
۱۴۰۳/۰۸/۲۸
تاریخ چاپ:
۱۴۰۳/۱۰/۰۴

واژگان کلیدی:

دانش،
قدرت،
عدالت،
انضباط.

استناد: ابراهیم پرور، منا؛ ماجدی، حمید و سعیده زرآبادی، زهرا سادات. (۱۴۰۳). ارزیابی مؤلفه‌های کلیدی عدالت فضایی با تأکید بر مفهوم قدرت انضباطی فوکو مطالعه موردی: شهر رشت. پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، ۱۲ (۴)، ۹۹-۸۱

<http://doi.org/10.22059/jurbangeo.2024.378839.1961>

مقدمه

از آنجاکه بحث عدالت ریشه در فطرت انسان‌ها دارد، بسیاری از مکاتب با تأکید بر عدالت شکل گرفته و اندیشه عدالت‌خواهی نیز همراه با تکامل بشر به صورت‌های گوناگون تغییر چهره داده است و هر اندیشمندی به اقتضای دانش و تجربه خویش در این میدان گام نهاده است. پژوهش حاضر سعی دارد تا از طریق یافتن ریشه‌ها و بنیادهای نظری در خصوص عدالت فضایی-کالبدی و در کنار هم نهادن نظریات اندیشمندان و مقایسه تطبیقی آن‌ها در راستای نظریه دانش - قدرت به ارزیابی مؤلفه‌های کلیدی عدالت فضایی در آینده مطلوب شهر رشت با تأکید بر قدرت انضباطی در اندیشه‌های فوکو بپردازد. با توجه به اینکه شهر رشت از نمونه‌های بارز شهرهای ایرانی است که با رشد و گسترش فیزیکی و بدون برنامه در سال‌های اخیر همراه بوده است، این پژوهش در پی یافتن این پرسش است که کاربست مفهوم شهر عدالت محور با تأکید بر نظریه دانش-قدرت (قدرت انضباطی)، به چه معیارهای فضایی-کالبدی در برنامه‌ریزی شهری می‌انجامد و تأثیر معیارهای شهر عدالت محور بر آینده مطلوب شهر رشت را چگونه می‌توان ارزیابی نمود؟ در این راستا برای نزدیک شدن به هدف این رساله، مفاهیم عدالت فضایی - کالبدی و نظریه فوکو به‌عنوان رویکردهای اصلی این پژوهش موردتوجه قرار خواهند گرفت و نیز به بررسی جایگاه کنونی این شهر و نقش مؤلفه‌های کلیدی عدالت فضایی کالبدی با تأکید بر قدرت انضباطی در آینده مطلوب شهر رشت خواهیم پرداخت. در این میان در پژوهش‌های مرتبط با شهرسازی عدالت محور و نیز نظریه دانش-قدرت می‌توان رساله‌های دانشگاهی، کتب تألیفی و مقالات علمی را که پژوهش‌گران داخلی و خارجی در آن‌ها به تحلیل و شناسایی معیارهای مرتبط با این مفاهیم پرداخته‌اند موردبررسی قرار داد. اسرایل و فرانکل^۱ (۲۰۲۰): در مقاله "عدالت و نابرابری در فضا - یک تحلیل اجتماعی-هنجاری" یک چارچوب نظری ارائه می‌دهند که مطالعه عدالت اجتماعی در فضا را پیش می‌برد و از مفاهیم نظریه پیر بوردیو در مورد طبقه اجتماعی استفاده می‌کند. مارک هاوگارد^۲ (۲۰۲۲): در مقاله‌ای تحت عنوان "فوکو و قدرت" به بررسی آثار تجربی فوکو در مورد تغییر شیوه‌های دانش می‌پردازد. وی مفاهیم فوکو را از منظر جامعه‌شناختی مورد تحلیل و نقد قرار می‌دهد. گربر و دبرونز^۳ (۲۰۲۲): در مقاله‌ای تحت عنوان "برنامه‌ریزی با قدرت اجرای سیاست‌های تراکم شهری در زوریخ، سوییس" چهارچوبی مفهومی در راستای نقش قدرت در پروژه‌های توسعه فضایی ارائه می‌دهد ویلیامز^۴ (۲۰۱۸): وی در کتاب "عدالت فضایی به‌عنوان چارچوب تحلیلی" عنوان می‌کند که ادعای اصلی عدالت فضایی این است که سازمان‌دهی فضا یعنی مجموعه‌ای از روابط مادی و ایدئولوژیک که بر اساس روابط اجتماعی شکل گرفته است، بر نظم عادلانه روابط انسانی تأثیر می‌گذارد. با توجه به پژوهش‌های انجام گرفته، هر چند تاکنون محققان به تبیین مؤلفه‌های عدالت فضایی، شهر عدالت محور و نظریات قدرت پرداخته‌اند اما تعداد اندکی از این مطالعات نقش قدرت (به مفهوم فوکویی) در سازوکار برنامه‌ریزی را در روند برقراری عدالت در جامعه مهم ارزیابی نمودند و به نقش قدرت هنجاری در تحقق عدالت فضایی پرداختند. با این حال فقدان یک چهارچوب نظری از رابطه دوسویه دانش، قدرت و تأثیر آن در خلق فضاهای عدالت محور در فرآیند برنامه‌ریزی همچنان مشاهده می‌گردد.

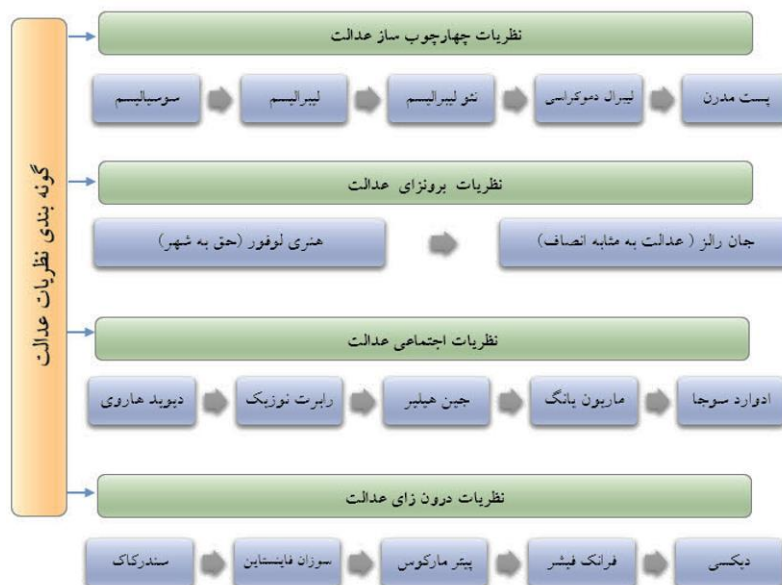
1. Israel & Frenkel
 2. Haugaard
 3. Gerber & Debrunner
 4. Williams

مبانی نظری

عدالت فضایی شهر و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن

اولین استفاده از نظریه عدالت اجتماعی به‌عنوان راهنمای تئوری و عمل برنامه‌ریزی بر اساس تلاش دیوید هاروی برای گنجاندن موضوعات عدالت باز توزیعی در روش‌های تحلیل جغرافیایی پایه‌گذاری شد. هاروی^۱ (۱۹۷۹) عدالت اجتماعی را به‌عنوان دغدغه صریح خود قرار داد و استدلال کرد که مشکلات شهری که برنامه‌ریزان شهری اکثراً به‌عنوان مشکلات طبیعی چرخه شهری تصور می‌کردند، در واقع بی‌عدالتی است که از طریق انباشت سرمایه‌داری ایجاد شده است (Williams, 2018). دوره دوم ادبیات عدالت فضایی در هزاره جدید، با انتشار کتاب‌های مهمی از جمله شهر عدالت محور فاینستاین (۲۰۱۰) آغاز شد که در آن او برای توزیع مجدد منابع و فرصت‌ها، سه معیار تنوع، دموکراسی و مشارکت را مطرح کرد (Jones et al 2020). همچنین مارکوس^۲ (۲۰۰۹)، دو شکل اصلی بی‌عدالتی فضایی را تحت عنوان حبس غیرارادی هر گروه در یک فضای محدود مانند جداسازی و محله‌نشینی و همچنین تخصیص نابرابر منابع در فضا شناسایی می‌کند (Madanipour et al, 2021). به‌طور کلی ادعای اصلی عدالت فضایی این است که سازمان‌دهی فضا (مجموعه‌ای از روابط مادی و ایدئولوژیک که بر اساس روابط اجتماعی عمل می‌کند، اما توسط روابط اجتماعی شکل می‌گیرد) بر نظم عادلانه روابط انسانی تأثیر می‌گذارد (Williams, 2018).

گونه شناسی نظریه‌ها و رویکردهای رایج در زمینه عدالت: گونه شناسی مفهومی نظریه‌ها نقش مهم و تأثیرگذاری در شناخت دقیق مفهوم عدالت ایفا می‌کند. بر این اساس آلمندینگر^۳ (۲۰۰۲) معتقد است با بررسی نظریه‌های عدالت محور می‌توان آن‌ها را به چهار دسته نظریه‌های چهارچوب‌ساز، نظریه‌های اجتماعی، نظریه‌های برون‌زا و نظریه‌های درون‌زای عدالت دسته‌بندی نمود تا بر اساس آن به معیارهایی که یک فرآیند (ساختار) و محصول (توزیع) را عادلانه می‌داند، دست‌یافت (صفریو همکاران، ۱۴۰۲، ۱۶۳).

شکل ۱. گونه‌بندی نظریات عدالت، منبع: Allmendinger & Jones, 2002

1. Harvey
2. Marcuse
3. Allmendinger

فضای شهری و عدالت فضایی: برای کاوش پیامدهای اجتماعی پدیده‌های فضایی متنوع، به معیاری از عدالت نیاز است که پایداری و برابری را در راستای سیاست فضایی به پیش برد (Israel & Frenkel, 2020:20). روابط فضایی کمک می‌کند تا مجموعه‌هایی ایجاد شود که عدالت را گسترش می‌دهند (Williams, 2018). سوزان فاینستاین معتقد است تولید و بازتولید فضای شهری بازتاب سیاست‌های محلی و جلوه‌ای از دسترسی به قدرت سیاسی است. در نتیجه، زیرساخت‌های بهتر و خدمات شهری به‌طور نابرابر و به نفع جوامع ثروتمند توزیع می‌شوند (Yazae & York, 2023). دافوکس (۲۰۰۹) معتقد است سازمان‌دهی فضا، یکی از ابعاد تعیین‌کننده جوامع انسانی و بازتاب وقایع اجتماعی و محل تجلی ارتباطات اجتماعی است؛ از این رو، تجزیه و تحلیل برهم‌کنش بین فضا و اجتماع در فهم بی‌عدالتی‌های اجتماعی و چگونگی تنظیم سیاست‌های برنامه‌ریزی برای کاهش یا حل آن‌ها ضروری است (کنعانپور و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۳۳). از آنجا که دستیابی به عدالت در توزیع منابع عمومی یکی از اهداف برنامه‌ریزی شهری است، اختلاف دسترسی به خدمات می‌تواند نابرابری‌های اجتماعی درون جامعه را افزایش یا کاهش دهد؛ بنابراین برای تحلیل عدالت فضایی باید بر مقایسه توزیع مکانی تسهیلات و خدمات عمومی با توزیع مکانی گروه‌های مختلف اقتصادی-اجتماعی تأکید بیشتری صورت پذیرد (افشارنیا و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۲).

مناسبات دانش/قدرت و قدرت انضباطی در اندیشه فوکو

مکان، فضا و تولید قدرت: در سال‌های اخیر، طرز تفکر در مورد فضا تا حد زیادی، از نظریه‌های نقشه‌کشی مسطح فضا به‌عنوان جایی یا مکانی که فعالیت‌های انسانی در آن شکل می‌گیرد یا صرفاً ابعاد فیزیکی یک‌شکل ثابت، به یک نیروی پویا که زندگی انسان را شکل می‌دهد، تغییر کرده است (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۸). نظریه دانش - قدرت فوکو: مفهوم فوکویی دانش - قدرت، لنز مفیدی برای مطالعه ایده، گفت‌وگو و عمل بوده است به‌طوری‌که از دهه ۱۹۸۰، بسیاری از محققان از این چارچوب انتقادی برای کشف موارد نادیده گرفته‌شده استفاده کرده‌اند (Akıncı et al, 2020). علیرغم شناخت ماهیت همه‌جانبه قدرت، در راستای رویکرد کنشگر محور خود، دانش و توانایی عامل انسانی برای دخالت در نظم اجتماعی-اقتصادی و سیاسی-حقوقی نباید دست‌کم گرفته شود (Gerber & Debrunner, 2022). همان‌گونه که در جدول ۱ اشاره می‌گردد، رویکرد فوکو قدرت را به‌عنوان نوعی نرم‌افزار (قدرت هنجاری) معرفی می‌کند. درحالی‌که در گذشته قدرت سخت‌افزاری (قدرت متمرکز) یا همچون شیئی که متعلق به طبقه خاصی از جامعه است فرض می‌شد درحالی‌که قدرت از بالا به پایین در نظر گرفته‌شده بود و در دیدگاه‌های سنتی متمرکز شده بود، فوکو پیشنهاد کرد که قدرت از پایین به بالا افزایش می‌یابد و هر جا که سلطه متمرکز شود حضور دارد (Mashhadi & Moghadam & Rafieian, 2019).

جدول ۱. مفهوم قدرت متمرکز و قدرت هنجاری در اندیشه‌های فوکو

قدرت متمرکز (قبل از قرن ۱۸ میلادی)	قدرت هنجاری (بعد از قرن ۱۸ میلادی)	قدرت متمرکز (قبل از قرن ۱۸ میلادی)	قدرت هنجاری (بعد از قرن ۱۸ میلادی)
(سنتی و کلاسیک)	(مدرن)	دست کشیدن از قدرت شرط دانایی	قدرت دانش را تولید می‌کند
توانایی صرف	توانایی مشروع	رؤیت پذیری قدرتمندان	رؤیت پذیری عامه
نخبه‌گرایی	اصلاح‌گرایی	آمریت و سرکوب	مقاومت و مشارکت
نهادی-مرکزی	قدرت محلی	ستم دیدگی منفعلانه	آزادی - گفت‌وگو
چیرگی بر جسم	چیرگی بر روان و ذهن	متمرکز و پایدار	بی‌ثبات - مبهم
محدودکننده	کنترل‌کننده	موروثی	بازگشت‌پذیر
سلطه‌گرا	نفوذ بر انتخاب‌ها	زور عامل قدرت	خرد عامل قدرت

قدرت سخت	قدرت نرم	مطیع سازی نیروها	ساماندهی نیروها
مرئی	نامرئی	نابودی	بهبودسازی و تکثیر

منبع: (ضیمران، ۱۴۰۱؛ هیندس، ۱۳۹۹: ۲-۱۳؛ مصلح، ۱۳۹۹؛ Foucault, 1980)

قدرت مولد: در اواخر دهه ۱۹۷۰ فوکو شناخت خود را از ارتباطات قدرت باز تعریف می‌کند. بحث اصلی فوکو بعد مثبت یا مولد قدرت است و معتقد است که روابط قدرت، هدفمند و دارای جهت است. به نظر فوکو قدرت در کلیه سطوح جامعه حلول دارد و هر عنصری هر قدر ناتوان فرض شود خود مولد قدرت است (ضیمران، ۱۴۰۱). تأکید فوکو بر جنبه مثبت قدرت با سنت متفاوتی از نظریه پردازی در مورد قدرت مطابقت دارد. این ادبیات نشان می‌دهد که قدرت می‌تواند به سه معنای کلمه مثبت باشد: به عنوان قدرت (نه فقط قدرت گذر)، به عنوان مثبت یا سازنده، و به عنوان مثبت هنجاری. فوکو صرفاً بر نوع سازنده‌ای از مثبت‌گرایی تمرکز می‌کند (Haugaard, 2022).

قدرت انضباطی - فن‌آوری انضباطی: میشل فوکو به طرح یک نظریه عام فضا یا قدرت نپرداخت با این حال طرح معروف او از پیدایش "جامعه انضباطی" از بطن تعدادی از حرف و فعالیت‌های هم‌بسته در سده نوزدهم فرصتی را برای کاوش در استفاده از مفهوم قدرت/دانش و نیز اهمیت بُعد فضایی در فهم او از روابط اجتماعی فراهم می‌آورد (ترکمه، ۱۳۹۹). دولوز مطرح می‌کند که کنترل، یک نظم و انضباط نیست "شما با ساختن بزرگراه مردم را در آن محدود نمی‌کنید، بلکه با ساختن بزرگراه‌ها وسایل کنترل را تکثیر می‌کنید. منظور دلوز این است که دستگاه امنیت مجموعه‌ای از قوانین و وسایل را آرایش و تزیین می‌کند که بر اساس آن‌ها یک عمل خاص امکان‌پذیر می‌شود (Kristensen, 2013).

هنر توزیع‌ها: رویکرد فضایی فوکو را می‌توان در مکان‌ها، قلمروها و سایت‌های مشخص به عنوان موضوع تحلیل‌هایش ردیابی کرد. تکنولوژی انضباطی در نظر فوکو با نگاه خرد بینان‌هاش و با توجه به جزئیات، می‌خواهد زندگی روزمره افراد را سامان ببخشد. توزیع و طبقه‌بندی افراد در مکان و جداسازی بدن‌ها از یکدیگر از نخستین تکنیک‌هایی است که تکنولوژی انضباطی از آن برای رؤیت‌پذیر کردن افراد و آنچه درون فضا می‌گذرد، بهره می‌برد. این همان است که فوکو هنر توزیع‌ها می‌خواند (بروجنی و همکاران، ۱۳۹۹).

سراسری‌بندی: مراقبت و نظارت انضباطی بر هر می از سلسله‌مراتب استوار است. هدف اصلی این نظارت ایجاد ارتباط میان افراد در یک مجموعه است. در واقع، گونه‌ای از نظام دیده‌بانی قدرت اعمال نظارت را تسهیل می‌کند. به این معنا که نوعی سراسری‌بندی یا نظارت فراگیر در فضای خاص گسترده می‌شود. قابل‌رؤیت بودن، یکی از اصول و مبادی معماری فضاها محسوب می‌شود (ضیمران، ۱۴۰۱).

جدول ۲. مفهوم فن‌آوری انضباطی در نظریه دانش-قدرت فوکو

فن‌آوری انضباطی	میکرو فیزیک قدرت (ریز قدرت‌ها)	ابزارهای قابل‌استفاده در فضا
	حصار: اختصاصی کردن یک مکان ناهمگن با همه مکان‌های دیگر و بسته به روی خود.	تقسیم فضایی - محصوریت
	شبکه‌بندی: جاده مقدماتی که در آن هر فرد جای خاص خود را می‌یابد. اجتناب از توزیع های گروهی، رفت‌وآمدهای نامنظم، روشی برای تسلط و بهره‌برداری از فضا.	سیرکولاسیون مشخص - مفصل‌بندی فضایی - کنترل فضایی
هنر توزیع‌ها	ضابطه‌مندی نهادهای انضباطی	مقررات برنامه‌ریزی
	قدرت سلولی: انضباط‌ها با سازمان‌دهی «سلول‌ها» و «مکان‌ها» و «ردیف‌ها» مکان‌های به‌هم‌بافته‌ای را هم از لحاظ معماری هم کارکردی می‌سازن. این مکان‌ها جاها را تعیین می‌کنند و ارزش‌ها را مشخص می‌کنند.	چینش ردیفی و هم‌اندازه فضاها در کنار یکدیگر - زون بندی، منطقه بندی

ماینوتورینگ و نظام پایش: نظام دیده‌بانی قدرت با آرایش معمارانه و هندسی - سراسر	تلویزیون‌های مداربسته - دوربین‌های نظارتی پلیس - شفافیت بصری در فضا و تنظیم روشنایی	بینی	رویت پذیری
کنترل فعالیت: توزیع و آرایش فعالیت‌ها در قالب فعالیت‌های جمعی و در راستای کنترل و ساماندهی افراد	آرایش و سازمان‌دهی فضا - توزیع سطوح - توزیع عملکردها	خیابان - فضاها و کاربری‌های عمومی - خانه‌های مسکونی - شهرها	ساختاریابی فضایی
معماری - شهرسازی - عقلانیت فنی - دانش فضایی	نمایندگان اجتماعی - برنامه‌ریزان - مقامات اداری - مالیات‌دهندگان - شرکت‌های ساختمانی - مشارکت‌کنندگان فعال - دولت‌های محلی		فضاهای انضباطی
			نهادهای انضباطی

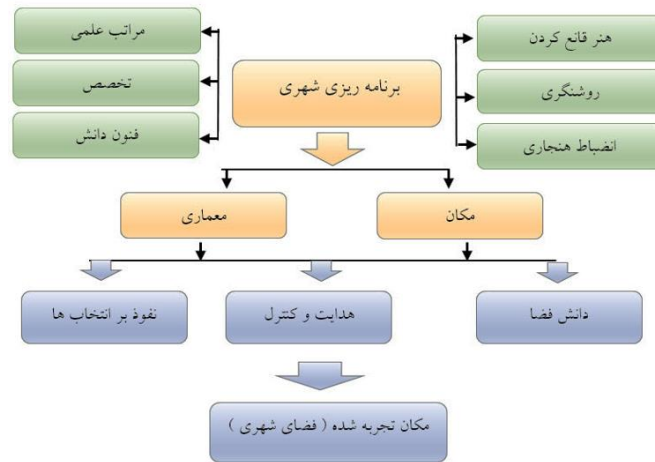
اهداف و مزایا

شکل‌گیری صورت‌های جدید رفتاری - قابلیت مذاکره و اقناع - کارآمدی و بهره‌وری - تنظیم رفتار - توسعه مجدد شهری - افزایش کارایی ارتقا سلامت و رفاه - کاهش هزینه عمومی - درونی سازی کنترل اجتماعی - محدودسازی رفتار - مدیریت و کنترل کنش‌گری‌های فردی

منبع: (بروجنی و همکاران، ۱۳۹۹: ۴؛ ضیمران، ۱۴۰۱: ۱۵۰؛ Foucault, 1980)

شبکه‌ها و روابط قدرت: شبکه‌ها، پیوندهایی ارتباطی‌اند که مردم از طریق آن‌ها می‌توانند به منافع مادی و همچنین دانش و قدرت دست پیدا کنند. فرآیندهای تصمیم‌سازی در برنامه‌ریزی کاربری زمین به‌عنوان نقطه‌ای عمل می‌کنند که شبکه‌هایی از کنشگران با بازنمون‌های مختلف در آن گرد می‌آیند تا به معنایی از مکان شکل دهند (Hillier, 2002). بنابراین بازیگران قدرتمند کسانی هستند که می‌دانند چگونه از ارزش‌ها یا منافع خود حمایت کنند. به‌عنوان مثال، حق و تو که توسط سهامداران قدرتمند کنترل می‌شود، بر نحوه انجام تراکم تأثیر می‌گذارد (Gerber & Debrunner, 2022). کنشگران عرصه توسعه شهری: در واقع، فضا یکسره محصول تمایل یک طبقه نیست، بلکه محصول مبارزه و کشمکش طبقات است. پس تناقضات و تمایزات فضایی حاصل تناقضات و تمایزات منافع کنشگران مختلف موجود در جامعه است (ایمانی شاملو و رفیعیان، ۱۳۹۵). تفکر فضایی درباره عدالت می‌تواند توجه را به این موضوع جلب کند که چگونه ادعاهای مربوط به عدالت از نظر سیاسی معنادار و خوانا می‌شوند: اینکه چگونه ادعاهای عدالت به چینش بازیگران بستگی دارد (Williams, 2018).

دانش - قدرت و برنامه‌ریزی شهری عادلانه: نقش علم برنامه‌ریزی برجسته کردن نهادهای رسمی و غیررسمی است که ساختار تولید فضا و همچنین سازوکارهای قدرت را تشکیل می‌دهند. با شناسایی نقش قدرت - و افشای نقاب از سوءاستفاده بالقوه آن - در تولید شهری، می‌توان (برخی از) دلایلی را آشکار کرد که چرا شهر به این گونه است (Gerber & Debrunner, 2022). هرچند نقش برنامه‌ریزی تنها تسهیل و کنترل اجتماعی نیست بلکه عرصه‌ای است که در آن درگیری‌های اجتماعی رخ می‌دهد. برنامه‌ریزی در این طیف مربوط به فضاهای فیزیکی است که در آن روابط اجتماعی اجرا و (باز) تولید می‌شوند (Holgerson, 2020). عمل آگاهانه مدیریت شهری در توزیع فضایی منافع اجتماعی برای کاهش نابرابری فضایی می‌تواند تأثیر زیادی داشته باشد (ستادوند و همکاران، ۱۳۹۷).

شکل ۲. مفاهیم نظریه دانش - قدرت در خلق فضاهای شهری، منبع: (Jones et al, 2020)

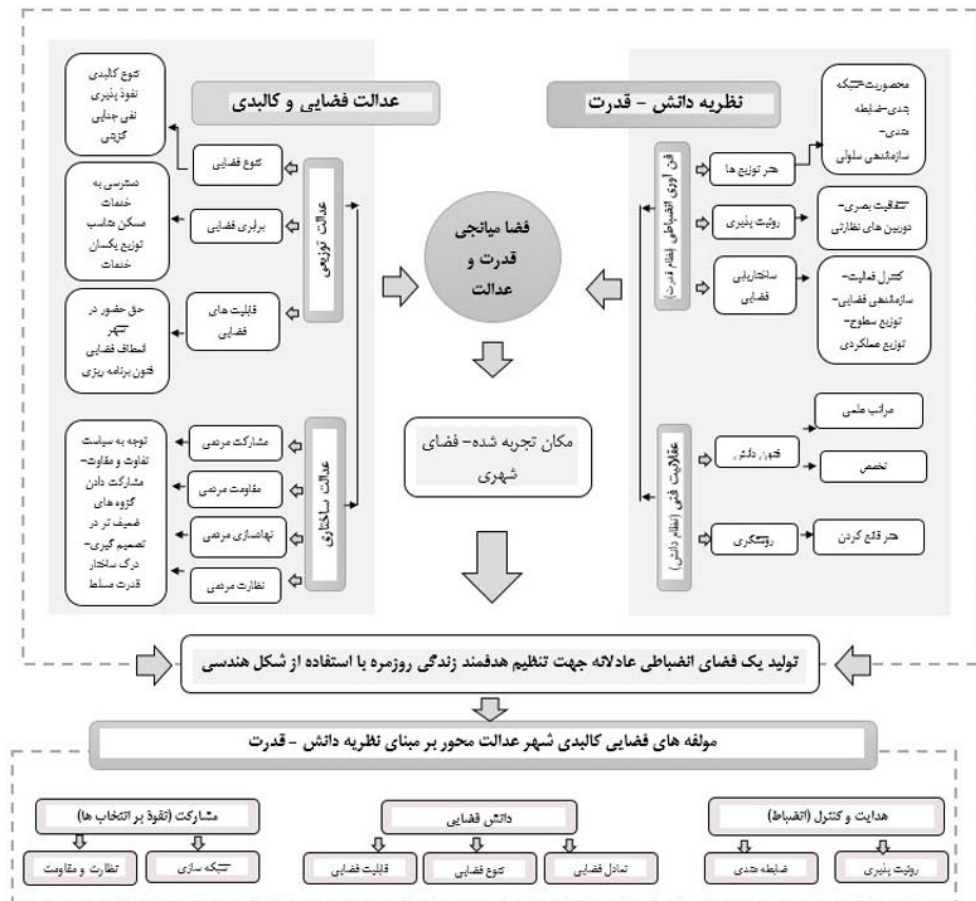
چهارچوب مفهومی پژوهش مطابق شکل ۴ تلفیقی از نظریه دانش-قدرت فوکو و مفاهیم برگرفته از عدالت فضایی و با تأکید بر تولید یک فضای عادلانه جهت تنظیم هدمند زندگی روزمره با استفاده از شکل هندسی به دست آمده است. در این پژوهش تلاش شده است پس از دستیابی به مفاهیم و چهارچوب نظری پژوهش، به سطح بندی مولفه‌ها، شاخص‌ها و زیرشاخص‌های فضایی - کالبدی شهر عدالت محور در رشت اقدام گردد. همان گونه که مطرح گردید برای حرکت اصولی برنامه ریزی، شناسایی نقش قدرت‌ها و تأثیر نیروهای اثرگذار در جامعه ضروری است. در واقع شهر عدالت محور چهارچوب قدرت‌دهنده‌ای برای بازیگران شهری فراهم می‌کند تا به واسطه آن کیفیت زندگی شهری را بهبود بخشند. کیفیت زندگی و چگونگی توزیع فرصت‌ها دو محور برجسته عدالت فضایی و کالبدی است که در غالب عدالت توزیعی و عدالت ساختاری در شهر متبلور می‌شود. همچنین تحلیل فوکو از فضای عصر جدید بر این امر تأکید دارد که فضاهای خاص چگونه از طریق گفتمان‌های انضباطی و تکنولوژی‌های قدرت-دانش تولید، طراحی، ساخته، کنترل و تنظیم می‌شوند. مؤلفه‌های کالبدی و فضایی شهر عدالت محور بر مبنای این نظریه را می‌توان در ۳ مؤلفه دانش فضایی، هدایت و کنترل (انضباط) و مشارکت (نفوذ بر انتخاب‌ها) جستجو نمود.

جدول ۳. تشریح و توضیح مولفه‌ها و شاخص‌ها

مؤلفه	شاخص
دانش فضایی: دانش، خصوصاً دانش برنامه‌ریزی، وسیله‌ای است در خدمت قدرت، که واقعیات را تولید می‌کند. همچنین تخصص و مراتب علمی برنامه‌ریزان در حوزه حرفه‌ای، دسترسی به فنون دانش علمی را برای آنان فراهم می‌نماید.	تعادل فضایی: تعادل فضایی را می‌توان دسترسی و توزیع برابر به فضا، خدمات عمومی و مسکن، جهت استفاده تمامی ساکنین و نیز استفاده بهینه از فضاهای عمومی و بهره‌برداری عادلانه از زمین دانست. تنوع فضایی: تنوع فضایی تلاشی است جهت تأمین نیاز تمامی ساکنین به فضاهای عمومی مختلف از طریق اختلاط کاربری‌ها و قوانین پهنه‌بندی و ...، به گونه‌ای که منجر به جذابیت فضایی و اقتصادی گردد.
هدایت و کنترل (انضباط): انضباط در اینجا به معنای سازمان‌دهی افراد درون فضایی خاص است به گونه‌ای که منجر به اعمال تسلط در مکان و همچنین اعمال قدرت بر افراد جهت کنترل و هدایت گردد	قابلیت فضایی: قابلیت فضایی را به نوعی می‌توان توانایی و قابلیت فضاهای شهری جهت تبدیل به فضای منعطف با کاربری‌های متنوع و همه‌شمول جهت استفاده تمامی ساکنین دانست. رؤیت پذیری: با توجه به اینکه انضباط مستلزم به کارگیری ابزاری ساده مانند مشاهده و کنترل می‌باشد، بنابراین نوعی شفافیت بصری جهت نظارت توسط متولیان و شهروندان به گونه‌ای غیرمستقیم و با استفاده از ابزارهای فیزیکی معماری و هندسی، در جهت نفوذ بر رفتار افراد ضروری است.
مشارکت (نفوذ بر انتخاب‌ها):	ضابطه‌مندی: بر اساس معیارهای فوکو به معنای استقرار مکان‌ها در جای ثابت و اجتناب از رفت‌وآمدهای نامنظم و نیز سازمان‌دهی مکان‌ها هم از لحاظ معماری و هم کارکردی است که منجر به بهینه شدن اقتصاد، زمان و حرکت می‌گردد.
	شبکه‌سازی: شبکه‌سازی مجموعه‌ای گسترده از مشارکت‌کنندگان است که ارتباطات شبکه‌ای و درهم‌تنیده آن‌ها از عوامل جلوگیری از نابرابری‌ها در شهرهاست

مشارکت یکی از شرایط نهادی عدالت است مشارکت یکی از شرایط نهادی عدالت است و شیوه‌های تصمیم‌گیری مبتنی بر مشارکت را می‌توان از معیارهای شهر عدالت محور برشمرد

نظارت و مقاومت: نظارت و مقاومت شهروندی را می‌توان نوعی مشارکت بر مبنای گفتمان انتقادی دانست که منجر به مطالبه‌گری و به چالش کشیدن مدیریت شهری در خصوص طرح‌ها و پروژه‌های شهری می‌گردد.

شکل ۳. چهارچوب مفهومی پژوهش

روش پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی - توسعه‌ای است و با توجه به ماهیت و حیطه موضوعی پژوهش، اهداف، ویژگی‌ها، چارچوب‌ها و فرایند تحلیل، راهبرد کلی این تحقیق ترکیبی و در زمره پژوهش‌های کیفی-کمی است. بر این اساس در قسمت کیفی پژوهش، از روش فرا ترکیب جهت ارائه مدل مفهومی و از روش تحلیل محتوی و کدگذاری گزینشی متون و منابع استفاده می‌شود. مؤلفه‌های به‌دست‌آمده در این پژوهش بر اساس چهارچوب نظری دانش فضایی، هدایت و کنترل و مشارکت می‌باشد. در قسمت کمی، داده‌های کمی از طریق پرسشنامه با استفاده از طیف لیکرت گردآوری خواهند شد. در مبحث توصیفی با استفاده از آماره‌های فراوانی، میانگین، انحراف معیار و درصد فراوانی، به توضیح و تفسیر متغیرهای اصلی پرداخته شد و در مبحث استنباطی، با استفاده از تکنیک مدل‌سازی معادلات ساختاری، مدل پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. مقایسه وضعیت موجود و مطلوب با آزمون T تک نمونه‌ای صورت گرفت تجزیه و تحلیل داده‌ها با نرم‌افزارهای اسمارت پی ال اس نسخه ۳ و اس‌پی‌اس‌اس نسخه ۲۷ انجام شد. حداکثر سطح خطای آلفای کرونباخ برای آزمون فرضیه‌ها، مقدار $0/05$ در نظر گرفته شد ($p < 0/05$). و در نهایت برای ارزیابی تأثیر معیارهای شهر عدالت محور بر آینده مطلوب

شهر رشت با استفاده از تحلیل ساختاری و ماتریس ضرایب تحلیل اثر متقاطع و با استفاده از نرم‌افزار میک مک به تحلیل روابط بین متغیرها پرداخته شده است. جامعه آماری پژوهش شامل شهروندان شهر رشت و همچنین افراد متخصص و صاحب‌نظر در امور مسائل شهری شامل اساتید دانشگاه، مدیران شهری و تصمیم‌گیران در حوزه برنامه‌ریزی و شهرسازی می‌باشد. برای جامعه آماری شامل شهروندان، از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای فضایی استفاده شده است. برای تعیین حجم نمونه در این بخش از فرمول استفاده شده است و حجم نمونه معادل 384 نفر به دست آمد. جهت جامعه آماری شامل خبرگان، تعداد 45 نفر با روش نمونه‌گیری هدفمند و تکنیک گلوله برفی به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند.

محدوده مورد مطالعه

شهر رشت مرکز استان گیلان از بافت کالبدی متنوعی تشکیل شده است که ساختار کلی و استخوان‌بندی آن از یک الگوی شناخته‌شده شهرسازی تبعیت نمی‌کند و مقاطع و دوره‌های مختلف زمانی تحت تأثیر شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، بسته به سیاست‌های مقطعی مدیریت شهری در بخش‌های مختلف شهر، تصمیمات مختلف و متفاوتی اتخاذ شده است. شهر رشت حول هسته اولیه و بازار شهر شکل گرفته و توسعه یافته است. شهر رشت دارای 5 منطقه شهری می‌باشد.

یافته‌ها

با بررسی نظام‌مند اصول پژوهش و با استفاده از روش فراترکیب، یافته‌های کیفی استخراج گردید. بدین گونه که با جستجوی واژه‌های کلیدی و انتخاب پژوهش‌های مناسب با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و با مرور ادبیات و مبانی نظری پژوهش، به استخراج کدها و مقوله‌های عدالت فضایی - کالبدی و نظریات قدرت پرداخته شد و سپس با ترکیب کدهای اولیه و استخراج واحدهای معنایی، مولفه‌ها، شاخص‌ها و زیر شاخص‌های پژوهش مشخص گردید. جهت تحلیل داده‌های کیفی از نرم‌افزار مکس کیودا استفاده شده است. جهت پایایی نتایج در قسمت کیفی پژوهش از روش خود بازمی‌پژوهشگر استفاده شد و متن کامل کدگذاری‌ها برای اساتید حوزه شهرسازی و معماری (15 نفر) ارسال و نظریات تکمیلی اساتید در کلیه مراحل کار در جهت کدگذاری و استخراج مفاهیم استفاده گردید و برای تأیید پذیری در فرایند انجام کار، پژوهش در اختیار همکاران پژوهش قرار گرفت تا تأیید گردد.

جدول 4. شاخص‌های مستخرج از تفکرات نظریه‌پردازان

عنوان (نظریه) - نظریه‌پرداز	شاخص‌ها و کدهای استخراج شده بر مبنای هسته اصلی تفکر نظریه‌پردازان
	نظریه‌پردازان قدرت
نیچه (۱۸۶۸) - اراده-قدرت (اسپینوزا، ۱۳۹۶)	بر اساس نظر نیچه، انسان اراده و آن هم اراده قدرت است. وقتی اراده قدرت غالب باشد، همه امور و توانایی‌های دیگر، از جمله عقل، در خدمت قدرت است. عقل ابزار قدرت است. به بیان دیگر، عقل به مثابه قدرت ظاهر می‌شود.
استیون لوکس (نگرش بنیادین (هیندس، ۱۳۹۹)	لوکس قدرت را اساساً مجادله برانگیز می‌داند و از ماهیت ارزشی آن دفاع می‌کند چراکه به نظر او، قدرت جزو آن دسته از مفاهیمی است که به‌طور ریشه‌ای به ارزش‌ها وابسته است.
فوکو (دانش-قدرت) Foucault, M. 1980	قدرت مولد است - قدرت همچون یک زنجیره یا شبکه - نیاز به مقاومت عمومی در برابر سو استفاده از قدرت - در قدرت و دانش، فوکو دانش را پیوند روابط قدرت با جست‌وجوی اطلاعات توصیف می‌کند.
	نظریه‌پردازان عدالت
لوفور - حق به شهر (Lefebvre, 1996)	تمرکز بر فضا به‌عنوان یک‌بخشی از روابط تولید و باز، حق حضور در شهر، حق متفاوت بودن، احقاق حق شهروندی، حق مشارکت، همه‌شمولی، تنوع فردی، نفی خشونت
دیوید هاروی (۱۹۷۳): توزیع عادلانه از طریق عدالانه	وی شش گزاره برای هدایت برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری عادلانه استخراج کرده است که عبارت‌اند از: ۱) عدم استثمار نیروی کار، ۲) نابودی همه اشکال به حاشیه راندن گروه‌های اجتماعی، ۳) ابراز وجود توسط گروه‌های ستم دیده، ۴) نابودی امپریالیسم فرهنگی، ۵) [برقراری] اشکال انسانی کنترل اجتماعی و ۶) کاهش اثرات نامطلوب بوم‌شناختی پروژه‌های اجتماعی عادلانه

(Harvey, 2005)	فرانک فیشر (۲۰۰۷) - خلق فضاهایی برای مشاوره و گفت‌وگو با مردم سالارانه و مشارکت شهروندان - درک ساختار قدرت مسلط و ماهیت نامنسجم برنامه‌ریزی گفتمانی
(Fischer, 2007)	سیاست‌های ایدئولوژیکی آن توسط برنامه‌ریزان جهت توسعه راهبردهای مؤثر برای به چالش کشیدن قدرت مسلط به جای بازتولید صرف.
سوزان فاینستاین (۲۰۰۵)	انصاف یا توزیع منصفانه را به برابری برای ارزیابی تصمیم‌گیری‌های عمومی ترجیح می‌دهد. بر مفهوم عدالت در برنامه‌ریزی - شهر عدالت محور (محصول و فرایند)، توزیع و مساوات، خلق فضای عمومی، مؤلفه‌های اجتماعی، مشارکت جامعه، و عدم جدایی‌گزینی تأکید دارد. شهر عدالت محور مبتنی بر تنوع، برابری و دموکراسی - مشارکت دادن گروه‌های نسبتاً ضعیف در تصمیم‌گیری‌ها (Fainstein, 2014)

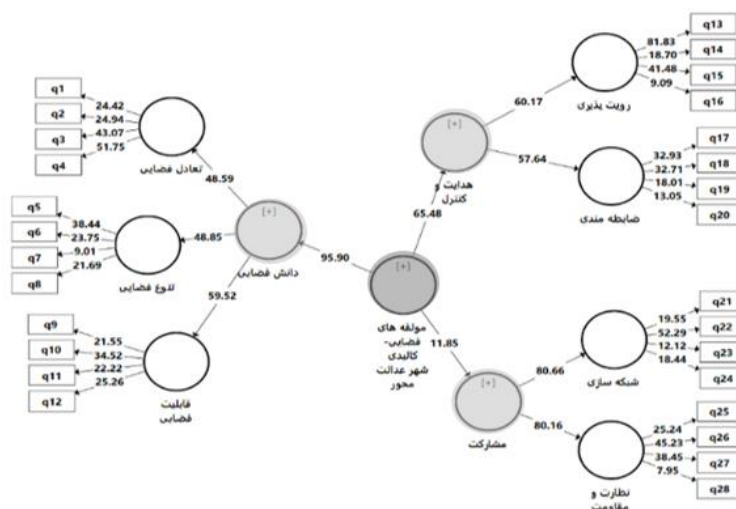
در زمینه متغیر جنسیت شهروندان، ۵۶/۱ درصد از اعضای نمونه را زنان و ۴۳/۹ درصد را نیز مردان تشکیل می‌دهند. میانگین سن پاسخگویان ۳۸/۰۶ سال که کمترین آن ۱۹ و بیش‌ترین آن ۶۱ سال می‌باشد.

جدول ۵. توصیف مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و زیر شاخص‌های فضایی-کالبدی

مؤلفه	شاخص	زیر شاخص	میانگین	انحراف استاندارد	کجی	کشیدگی	نرمال بودن	آزمون مقدار ksp
N1	N1	N1-1	۲/۶۲	۰/۸۷	۰/۵۰۷	۰/۲۰۶	۰/۱۲۵	
		N1-2	۳/۰۸	۰/۸۲	-۰/۰۲۶	۰/۳۷۶	۰/۲۳۶	
N2	N2	N2-1	۳/۴۷	۰/۸۸	۰/۱۳۷	-۰/۷۲۵	۰/۲۰۴	
		N2-2	۲/۹۳	۰/۷۵	۰/۱۵۷	۰/۳۸۷	۰/۱۸۶	
N3	N3	N3-1	۲/۹۳	۰/۹۶	۰/۲۸۴	-۰/۹۱۱	۰/۱۷۲	
		N3-2	۲/۸۹	۰/۷۱	۰/۴۳۷	۱/۰۱۱	۰/۰۷۶	
C1	C1	نمره کل	۲/۹۹	۰/۵۹	۰/۱۲۷	۰/۲۴۵	۰/۲۳۴	
		C1-1	۲/۷۸	۰/۷۴	۰/۰۰۸	-۰/۱۶۵	۰/۳۱۸	
C2	C2	C1-2	۲/۵۵	۰/۶۶	-۰/۳۱۴	۰/۰۱۳	۰/۱۹۵	
		C2-1	۲/۵۴	۰/۷۵	-۰/۳۳۹	-۰/۲۹۸	۰/۱۶۱	
P	P	C2-2	۲/۲۱	۰/۸۳	۰/۴۰۶	-۰/۲۳۳	۰/۱۵۲	
		نمره کل	۲/۵۲	۰/۵۴	-۰/۳۸۲	۰/۵۹۸	۰/۱۶۱	
P1	P1	P1-1	۱/۶۲	۰/۵۹	۰/۵۹۲	-۰/۴۰۷	۰/۰۹۴	
		P1-2	۱/۵۵	۰/۵۴	۰/۴۲۴	-۱/۱۸۶	۰/۰۶۴	
P2	P2	P2-1	۱/۵۰	۰/۵۴	۰/۸۱۶	-۰/۰۵۵	۰/۰۸۷	
		P2-2	۱/۷۲	۰/۵۱	۰/۲۳۳	-۰/۵۸۸	۰/۱۰۷	
		نمره کل	۱/۶۰	۰/۴۱	۰/۲۴۳	-۱/۱۴۴	۰/۰۸۴	

آزمون مدل مؤلفه‌های عدالت فضایی-کالبدی

در این بخش مدل اندازه‌گیری از نظر آماری آزمون شد و با تکنیک مدل‌سازی معادلات ساختاری به آزمون مدل پرداخته شد. به دلیل اکتشافی بودن و جدید بودن پرسشنامه و مدل اندازه‌گیری، از رویکرد حداقل مجذورات جزئی استفاده شد.

شکل ۴. مدل اندازه‌گیری مقیاس مؤلفه‌های فضایی-کالبدی شهر عدالت محور در حالت آماره t

مقایسه وضعیت موجود و مطلوب: آزمون T تک نمونه‌ای

در این بخش میانگین گروه خبرگان (اهمیت یا وضعیت مطلوب) با میانگین شهروندان (وضعیت موجود) مقایسه شد. میانگین به‌دست‌آمده از گروه خبرگان به‌عنوان معیار تعیین شد و میانگین شهروندان با این مقدار معیار مقایسه گردید

جدول ۶. آزمون T تک نمونه‌ای جهت مقایسه میانگین خبرگان با شهروندان (مقایسه وضعیت مطلوب و موجود)

متغیر	نمره خبرگان (معیار)		نمره شهروندان	تفاوت میانگین	مقدار t	مقدار p
	میانگین	انحراف استاندارد				
N						
N1	۴/۶۲	۰/۶۵	۲/۸۵	۱/۷۷	۴۵/۴۴	<۰/۰۰۱
N2	۴/۱۵	۰/۹۰	۳/۲۰	۰/۹۵	۲۸/۲۴	<۰/۰۰۱
N3	۴/۳۸	۰/۸۷	۲/۹۱	۱/۴۷	۴۱/۰۶	<۰/۰۰۱
C						
C1	۳/۱۵	۰/۶۹	۲/۶۶	۰/۴۹	۱۵/۵۵	<۰/۰۰۱
C2	۳/۶۹	۰/۶۳	۲/۳۷	۱/۳۲	۳۹/۴۶	<۰/۰۰۱
P						
P1	۳/۷۷	۰/۹۳	۱/۵۹	۲/۱۸	۸۶/۵۸	<۰/۰۰۱
P2	۴/۳۱	۰/۷۵	۱/۶۱	۲/۷۰	۱۱۸/۵۷	<۰/۰۰۱
نمره کل	۴/۰۱	۰/۵۳	۲/۴۶	۱/۵۵	۶۹/۷۶	<۰/۰۰۱

ارزیابی شاخص‌های کلیدی

برای شناسایی شاخص‌های کلیدی عدالت فضایی-کالبدی مؤثر بر آینده مطلوب شهر، روش مورد استفاده روش ترکیبی (کمی- کیفی) با ماهیت آینده‌پژوهی و اکتشاف می‌باشد. در این روش با استفاده از شاخص‌های به‌دست‌آمده در مبنای نظری پژوهش به تدوین پرسشنامه ماتریس اثرات متقاطع اقدام گردید و پرسشنامه مذکور در اختیار متخصصان قرار گرفت. وزن دهی این پرسشنامه به‌صورت مقایسه‌ای زوجی و میزان ارتباط متغیرها با اعداد بین صفر تا سه سنجیده می‌شود. در این تحلیل ابعاد ماتریس متناسب با شاخص‌های مورد نظر ۱۴ در ۱۴ می‌باشد. در مجموع ۱۷۹ رابطه ارزیابی شده و درجه پرشدگی ۹۱٫۳٪ درصد می‌باشد. ماتریس با ۲ بار چرخش داده‌ای از مطلوبیت ۱۰۰ درصد برخوردار است که نشان‌دهنده روایی بالای ابرار جمع‌آوری اطلاعات است.

جدول ۷. تحلیل اولیه داده‌های ماتریس

ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	بدون تأثیر (۰)	تأثیر کم (۱)	تأثیر متوسط (۲)	تأثیر زیاد (۳)	جمع	درجه پرشدگی
۱۴*۱۴	۲	۱۷	۴۹	۷۱	۵۹	۱۷۹	۹۱/۳%

جدول ۸. درجه مطلوبیت و بهینه‌شدگی ماتریس

تعداد چرخش	تأثیرگذار	تأثیرپذیری
۱	٪۹۹	٪۹۶
۲	٪۱۰۰	٪۱۰۰

تحلیل ماتریس اثرات مستقیم و غیرمستقیم

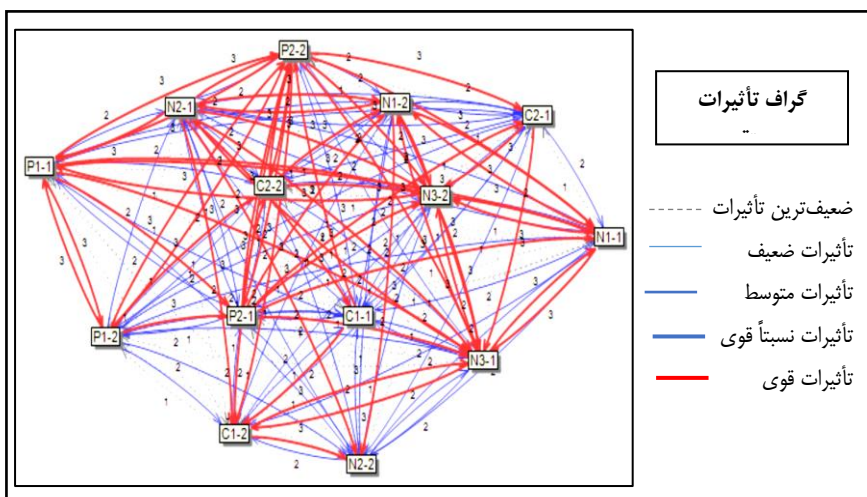
جمع سطرهای ماتریس نشان‌دهنده میزان اثرگذاری و جمع ستون‌ها نشان‌دهنده میزان اثرپذیری یک عامل از سایر عوامل است. بر اساس نتایج تحلیلی این ماتریس متغیر نظارت شهروندی بیشترین تأثیر و نفوذپذیری و شفافیت بصری کمترین تأثیر را بر شاخص‌های عدالت فضایی-کالبدی دارد.

جدول ۹. تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم شاخص‌ها بر یکدیگر

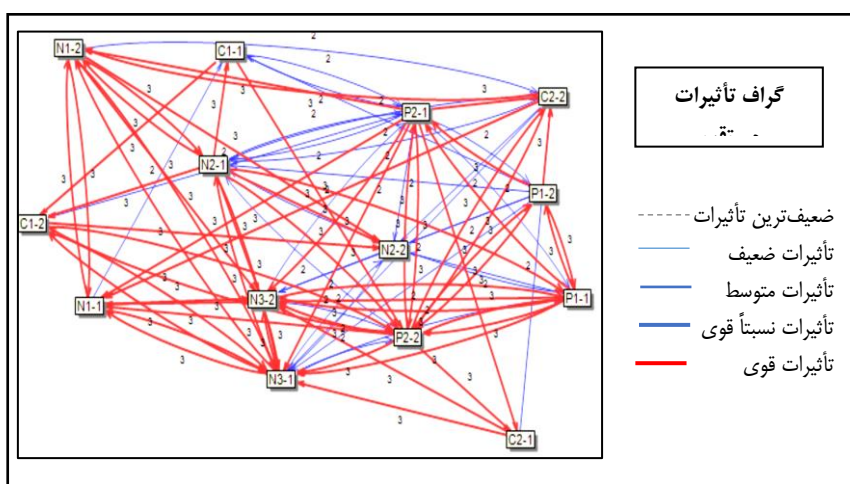
شاخص‌ها	اثرات مستقیم		اثرات غیرمستقیم	
	اثرگذاری	اثرپذیری	اثرگذاری	اثرپذیری
C1-1	543	706	568	712
C1-2	597	679	607	695
C2-2	679	625	692	610
C2-1	652	570	635	573
N1-2	706	788	686	791
N1-1	625	516	612	815
N2-1	896	706	876	716
N2-2	543	706	540	705
N3-1	733	951	723	941
N3-2	597	869	617	869
P1-1	815	625	830	637
P1-2	815	815	827	517
P2-1	869	652	861	642
P2-2	923	788	919	769

تأثیر هر یک از شاخص‌ها بر کل سیستم (تأثیرات مستقیم)

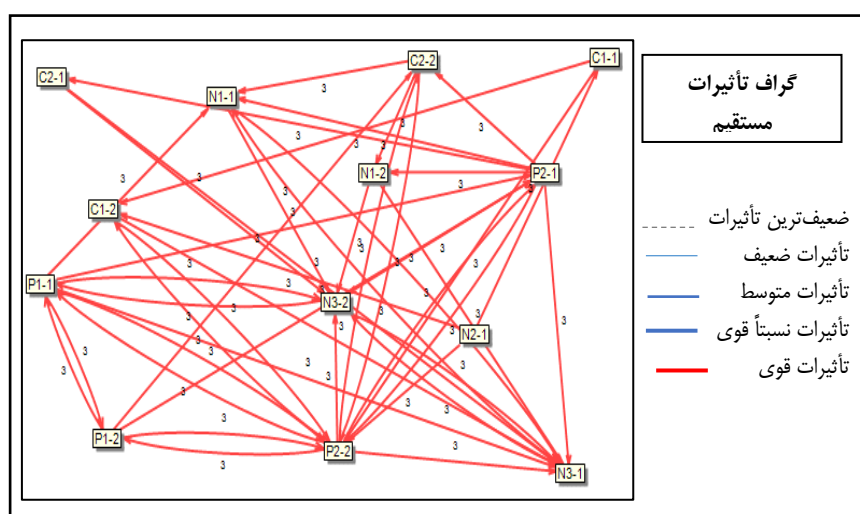
شناسایی متغیرهای کلیدی با کمک طبقه‌بندی مستقیم متغیرها متناسب با میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متقابل آن‌ها بر اساس منطق سیستمی و به‌وسیله خروجی نرم‌افزار میک مک انجام می‌گیرد. شکل ۸، ۹ و ۱۰ گراف‌های اثرگذاری را نشان می‌دهند. گراف اثرگذاری نشان‌دهنده روابط متغیرها و چگونگی اثرگذاری آن‌ها بر یکدیگر است و با استفاده از آن‌ها می‌توان قضات کرد که مؤلفه A تا چه حد بر مؤلفه B تأثیر خواهد داشت. این تأثیر معمولاً با عددی در مقیاس صفر تا ۳ مشخص می‌شود به طوری که: عدد صفر بدون تأثیر، عدد ۱ تأثیر کم، عدد ۲ تأثیر متوسط و عدد ۳ تأثیر زیاد. در این گراف‌ها سمت‌وسوی اثرگذاری و اثرپذیری را می‌توانیم مشاهده کنیم. این گراف‌ها در قالب خطوط قرمز و آبی نشان داده می‌شود که انتهای هر خط با یک پیکان نشان داده شده است و بیانگر جهت اثرگذاری متغیر است. خطوط قرمز نشان‌دهنده اثرگذاری شدید عوامل بر یکدیگر است (عدد ۳) و خطوط آبی با تفاوت در ضخامت روابط متوسط تا ضعیف (عدد ۱ و ۲) را نشان می‌دهد.

شکل ۵. گراف تأثیرات مستقیم بین عوامل و روابط بین آن‌ها (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

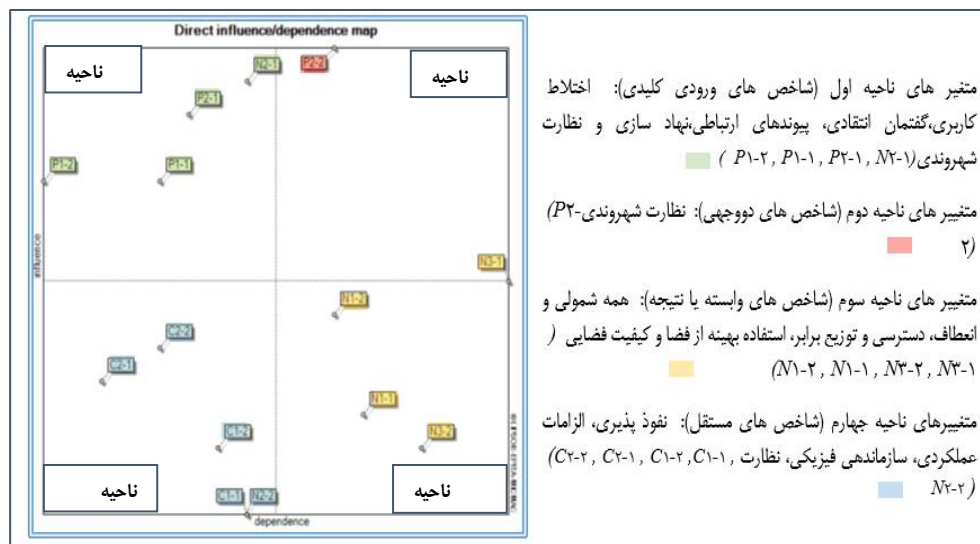
شکل ۶. تأثیرات مستقیم بین عوامل و روابط بین آن‌ها (تأثیرات نسبتاً ضعیف تا نسبتاً قوی)

شکل ۷. تأثیرات مستقیم بین عوامل و روابط بین آن‌ها (تأثیرات بسیار قوی)

نحوه توزیع و پراکنش متغیرها نشان‌دهنده میزان پایداری وضعیت سیستم است. در سیستم‌های پایدار پراکنش متغیرها به صورت L انگلیسی است. سیستم‌های ناپایدار به همراه متغیرهای اثرگذار و اثرپذیر تحولات شدیدی در آینده خواهند داشت و وضعیت کنونی آن‌ها پایدار نخواهد ماند. در این حالت پراکنش متغیرها لوزی شکل خواهد بود. در این پژوهش با توجه به شکل زیر وضعیت سیستم پایدار است.

شکل ۸. اثرات مستقیم عوامل تعیین کننده شهر عدالت محور

رتبه‌بندی تأثیرات مستقیم

برای شناسایی متغیرهای کلیدی از طبقه‌بندی مستقیم متغیرها متناسب با میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متقابل آن‌ها بر اساس منطق سیستمی و به وسیله خروجی نرم‌افزار میک مک استفاده شد. تنها متغیرهای که در بالای قطر اصلی نمودار قرار می‌گیرند به دلیل اینکه میزان تأثیرگذاری آن‌ها بیشتر از تأثیرپذیری آن‌ها است به‌عنوان متغیرهای کلیدی انتخاب می‌شوند. در نتیجه از متغیرهای تأثیرگذار (به دلیل اینکه تأثیرگذارترین شاخص‌ها هستند)، متغیرهای ریسک (به دلیل اینکه ظرفیت بالایی برای تبدیل شدن به عوامل کلیدی سیستم دارند) به‌عنوان مهم‌ترین عوامل تعیین کننده استفاده می‌شوند. همان‌گونه که در جدول زیر مشخص شده است پیوندهای ارتباطی، نهادسازی، گفتمان انتقادی، نظارت شهروندی و اختلاط کالبدی انتخاب به‌عنوان متغیر کلیدی در مرحله اول انتخاب می‌شوند. از تفاضل میزان تأثیرگذاری (جمع سطرها) با میزان تأثیرپذیری (جمع ستون‌ها) میزان خالص اثرگذاری به دست می‌آید.

جدول ۱۰. اثرات مستقیم متغیرها

متغیر (شاخص)	ناحیه	اثرات مستقیم	
		تأثیرپذیری (جمع ستون‌ها)	خالص اثرگذاری
P1-1 (پیوندهای ارتباطی)	اول (تأثیرگذار)	30	7
P1-2 (نهادسازی)	اول (تأثیرگذار)	30	11
P2-1 (گفتمان انتقادی)	اول (تأثیرگذار)	32	8
P2-2 (نظارت شهروندی)	دوم (ریسک)	34	5
N2-1 (اختلاط کالبدی)	اول (تأثیرگذار)	33	7

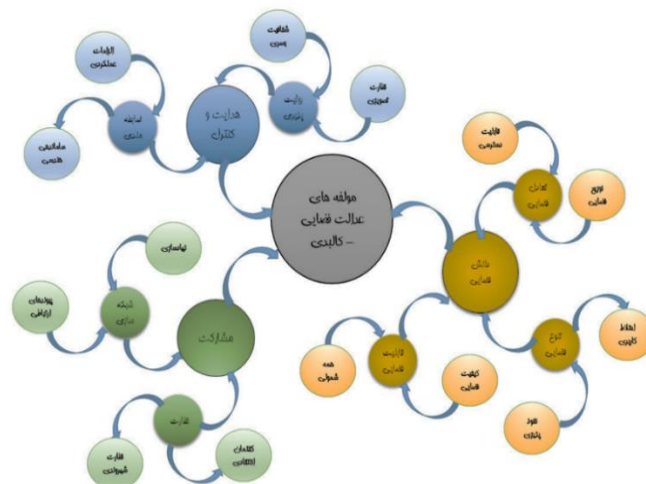
متغیرهایی که دارای نمره خالص اثرگذاری منفی هستند از لیست عوامل کلیدی حذف می‌شوند. در جدول بالا هیچ‌یک از متغیرها دارای نمره خالص اثرگذاری منفی نمی‌باشند لذا در مجموع ۵ متغیر کلیدی را شناسایی نمودیم که در جدول زیر رتبه هر بر اساس میزان خالص اثرگذاری آن مشخص مشخص شده است.

جدول ۱۱. رتبه‌بندی تأثیرات مستقیم متغیرها

رتبه	ناحیه	متغیرهای (شاخص‌ها) کلیدی
1	اول (تأثیرگذار)	P1-2 (نهادسازی)
2	اول (تأثیرگذار)	P2-1 (گفتمان انتقادی)
3	اول (تأثیرگذار)	P1-1 (پیوندهای ارتباطی)
4	دوم (ریسک)	N2-1 (اختلاط کاربری)
5	اول (تأثیرگذار)	P2-2 (نظارت شهروندی)

بحث

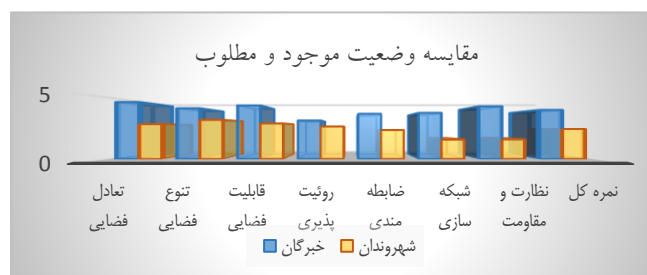
بازخوانی نظریات و تفکرات اندیشمندان بیانگر این است که عدالت به صورت‌های مختلفی تعریف شده است و لذا معیارهای گوناگونی را می‌توان برای ارزیابی عدالت فضایی مطرح نمود. مطالعه آثار این اندیشمندان حائز این نکته است که عدالت فضایی مفهومی صرفاً کالبدی نیست بلکه دربرگیرنده ابعاد مختلف اجتماعی، سیاسی اقتصادی و ... بوده و مفهومی فرآیندی می‌باشد. با توجه به پژوهش‌های انجام گرفته، هرچند تاکنون محققان به تبیین مؤلفه‌های عدالت فضایی، شهر عدالت محور و نظریات قدرت پرداخته‌اند اما تعداد اندکی از این مطالعات نقش قدرت در سازوکار برنامه‌ریزی را در روند برقراری عدالت در جامعه مهم ارزیابی نمودند و به نقش قدرت در تحقق عدالت فضایی پرداختند. باین حال فقدان یک چهارچوب نظری از رابطه دوسویه دانش-قدرت و تأثیر آن در خلق فضاهای عدالت محور در فرآیند برنامه‌ریزی همچنان مشاهده می‌گردد. نوآوری این پژوهش در این است که تاکنون در شهرهای ایران پژوهشی بر اساس بررسی رابطه دوسویه عدالت فضایی و نظریه دانش-قدرت فوکو با استفاده از داده‌های عینی و ذهنی و همچنین رویکرد آینده‌پژوهی صورت پذیرفته است. در این پژوهش بر اساس مقوله‌بندی محتوایی و کشف روابط علی-معلولی، الگوی فلکی به‌عنوان " الگوی عدالت فضایی-ستاره‌ای است که با یکدیگر مرتبط‌اند و این ارتباطات توانایی بین سطوحی از جزییات را فراهم می‌آورد.

شکل ۹. الگوی عدالت فضایی- کالبدی شهر عدالت محور بر مبنای نظریه دانش-قدرت

نتیجه‌گیری

با توجه به مباحث مطرح‌شده مشخص گردید که شهر عدالت محور را می‌توان مکانی جهت حفظ منافع تمامی شهروندان و گروه‌های متفاوت اجتماعی از طریق ارتقاء دانش فضایی، هدایت، کنترل و انضباط و همچنین مشارکت مردمی دانست. بنابراین در این پژوهش به‌طور کلی در خصوص جایگاه عدالت فضایی در شهر رشت، بررسی و تحلیل یافته‌های تحقیق و آزمون‌های آماری نشان داد که بین وضع مطلوب که با استفاده از پرسشنامه‌ها و مصاحبه با خبرگان و متخصصان شهری به‌دست‌آمده است، با وضع موجود که برگرفته از آمارها و سنجه‌های عینی و نیز اطلاعات حاصل از نظریات شهروندان است، تفاوت بسیار زیادی وجود دارد و در تمامی مولفه‌ها و شاخص‌ها وضعیت موجود بسیار پایین‌تر از حد مطلوب ارزیابی گردید. این نتایج حاوی این نکته مهم است که عدالت فضایی و کالبدی در سطح رشت فاصله زیادی با وضع مطلوب دارد.

شکل ۱۰. نمودار ستونی مقایسه وضعیت مطلوب و موجود

همچنین ارزیابی معیارهای کلیدی عدالت فضایی مؤثر بر آینده مطلوب شهر رشت نشان داد که شاخص‌هایی همچون نهادسازی، گفتمان انضباطی، پیوندهای ارتباطی، اختلاط کاربری و نظارت شهروندی از شاخص‌های مؤثر بر شهر عادلانه رشت در آینده می‌باشند که اغلب آن‌ها در مؤلفه مشارکت جای گرفته‌اند. بنابراین می‌توان این‌گونه استنباط نمود که در راستای بهره‌مندی از شهر عدالت محور، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های عنوان‌شده، مؤلفه مشارکت است و شاخص‌های این مؤلفه نقش ویژه‌ای در ارتقاء عدالت فضایی در شهرها ایفا می‌کنند. بنابراین قدم اول در جهت رفع بی‌عدالتی و رسیدن به شهر عدالت محور، اصلاح فرایندها و ساختارها است تا از تولید مجدد بی‌عدالتی جلوگیری نماید که مهم‌ترین آن‌ها چگونگی توزیع روابط قدرت، شبکه‌سازی و... در تولید و بازتولید فضا در شهر را می‌توان برشمرد. تمامی عوامل ذکرشده باعث می‌گردد که تحقق عدالت فضایی و رسیدن به شهر عدالت محور در رشت با مشکل مواجه گردد. لذا تلاش در راستای افزایش نهادسازی، گفتمان انضباطی، پیوندهای ارتباطی، اختلاط کاربری و نظارت شهروندی و به عبارتی افزایش مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها در شهر رشت، می‌تواند نقش مهمی در ایجاد شهری عادلانه در آینده ایفا نماید.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- اسپینوزا، باروخ. (۱۳۹۶). رساله الهی - سیاسی. ترجمه علی فردوسی. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- افشارنیا، اعظم؛ زبردست، اسفندیار و طلاچیان، مرتضی. (۱۴۰۰). تبیین مفهوم عدالت فضایی در اجرای طرح‌های جامع شهری (نمونه موردی: شهر گلپایگان). *پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری*. ۹(۴)، ۹۸۱-۱۰۰۸. doi: 10.22059/jurbangeo.2021.320480.1478
- ایمانی شاملو، جواد و رفیعیان، مجتبی. (۱۳۹۵). قدرت و بازتعریف نظریه برنامه‌ریزی شهری (با تأکید بر دیدگاه اقتصاد فضایی سیاسی فضا). *راهبرد*، ۸۰(۲۵)، ۲۷۸-۳۱۹. doi: 20.1001.1.10283102.1395.25.3.10.4
- حقیقی بروجنی، سمر؛ یزدانفر، سیدعباس و بهزادفر، مصطفی. (۱۳۹۹). خوانش فضا بر مبنای نظریات فضا-قدرت فوکو (مطالعه موردی: میدان نقش جهان در عصر صفوی). *مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، ۱(۳۹)، ۴۳-۵۴. doi: 20.1001.1.2228639.1399.10.39.4.6
- رفیعیان، مجتبی؛ قاسمی، ایرج و نوذری، کمال. (۱۳۹۸). صورت‌بندی جدید از مفهوم گفتمان عدالت فضایی چارچوبی برای تحلیل شهر تهران. *دانش شهرسازی*، ۳(۳)، ۲۱-۴۴. Doi: 10.22124/upk.2019.14284.1281
- ژیلنس، آندری. (۱۳۹۹). *فضا و نظریه اجتماعی*. ترجمه آیدین ترکمه. انتشارات علمی و فرهنگی، تهران.
- ستاوند، محمدهادی؛ حاجی‌زاده، فاضل و یغفوری، حسین. (۱۳۹۸). واکاوی فضایی مناطق شهری شیراز از منظر عدالت اجتماعی با تأکید بر خدمات عمومی. *نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۷(۲۵)، ۱۷۱-۱۹۱. doi: 10.29252/jgs.19.52.171
- صفری، کرم؛ عبدالله زاده طرف، اکبر و جعفری، مجتبی. (۱۴۰۲). ارزیابی عدالت فضایی در اسناد توسعه شهری و آثار توزیعی آن - مورد مطالعاتی: شهر ارومیه. *نشریه معماری و شهرسازی آرمان شهر*، ۱۶(۴۴)، ۱۴۳-۱۶۲. doi: 10.22034/aud.2023.337238.2649.
- ضیمران، محمد (۱۴۰۱). *میشل فوکو: دانش و قدرت*. تهران: هرمس.
- طرح جامع شهر رشت. (۱۳۸۶). تهران: مهندسین مشاور نقش جهان پارس.
- کنعانبور، عبدالله؛ معصومی، محمدتقی و نظم فر، حسین. (۱۴۰۰). واکاوی عدالت فضایی در تخصیص کاربری‌های اراضی شهری (مطالعه موردی: مناطق پنج‌گانه شهر اردبیل). *پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری*، ۹(۳)، ۶۳۲-۶۳۷. doi: 10.22059/jurbangeo.2021.315186.1420
- مصلح، علی اصغر. (۱۳۹۹). *حقیقت و قدرت*. تهران: نشر نی.
- هیندس، باری. (۱۳۹۹). *گفتارهای قدرت از هابرتا فوکو*. مترجم مصطفی یونسی. چاپ دوم. تهران: نشر شیرازه.

References

- Afsharnia, A., Zebardast, E & Talachian, M. (2022). Explaining the concept of spatial justice in the implementation of comprehensive urban plans (Case study: Golpayegan city). *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 9(4), pp 981-1008. doi: 10.22059/jurbangeo.2021.320480.1478. [in Persian].
- Akıncı, Z., Bilgen, A., Casellas, A & Jongerden, J. (2020). Development through design: Knowledge, power, and absences in the making of southeastern Turkey. *Geoforum*, 114, 181-188. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2020.06.011>.
- Allmendinger, p., & Jones, M. (2002). *Planning futures, new direction for planning theory*. London and New York: Rowledge.
- Dufaux, F., Gervais-Lambony, P., Lehman-Frisch, S., & Moreau, S. (2009) Birth announcement. *Justice spatiale-Spatial justice*, 1(1), 1-2. <https://shs.hal.science/halshs-01717965/>

- Fainstein, S. (2014). The just city. *International Journal of Urban Sciences*, 18(1), 1-18. DOI:10.1080/12265934.2013.834643.
- Fischer, F. (2007). *Discursive planning in searching for the just city*. New York: Rowledge.
- Foucault, M. (2011). *Discipline and punish*. Translated by N. Sarkhosh & A. Jahandideh. 9th edition Tehran: Ney Publishing. [in Persian].
- Foucault, M. (1980). *Power and knowledg- selected interviews and other writings(1972-1977)*. In C. Gordon (Ed.), New York: Pantheon.
- Gerber, J., & Debrunner, G. (2022). Planning with power. Implementing urban densification policies in Zurich, Switzerland. *Land Use Policy*, 123 (106400), 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2022.106400>.
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. oxford: oxford university Press.
- Haghighi Broojen, s., Yazdanfar, S., & Behzadfar, M. (2020). Reading space based on Foucault's space-power theories (case study: Naqsh Jahan square in the Safavid era). *Studies of the Islamic Iranian city*, 1(39), 43-54. doi: 20.1001.1.2228639.1399.10.39.4.6[in Persian].
- Haugaard, M. (2022). Foucault and Power: A Critique and Retheorization. *Critical Review, A Journal of Politics and Society*, pp1-32, Retrieved: 2022, Nov. <https://doi.org/10.1080/08913811.2022.2133803>.
- Hillier, J. (2002). *Shadows of Power: an Allegory of Prudence in Land-Use Planning*. London: Routledge.
- Hinds, B. (2019). *Discourses of power from Haber to Foucault*. Translated by M. Yonsi. Second edition. Tehran, Shiraz Publishing. [in Persian].
- Holgersen, S. (2020). On Spatial Planning and Marxism: Looking Back, Going Forward. *Antipode, A Radical Journal of Geography*, 52(3), 800–824. <https://doi.org/10.1111/anti.12614>.
- Imani Shamlou, J., & Rafeian, M. (2016). Power and Re-definition of Urban Planning Theory (with an Emphasis on Political Economy). *Rahbord*, 25(80), 278-319. doi:20.1001.1.10283102.1395.25.3.10.4 [in Persian].
- Israel, J., & Frenkel, A. (2020). Justice and inequality in space-A socio-normative analysis. *Geoforum*, 110, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2019.12.017>.
- Jones, R., Goodwin-Hawkins, S., & Woods, B. (2020). From territorial cohesion to regional spatial justice: The Well-being of Future Generations Act in Wales. *International Journal of urban and Regionable Research*, 5, 612-894. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12909>.
- Kananpour, A., Masoumi, M & Nazmfar, H. (2021). Investigation of Spatial Justice in the allocation of Urban Land Uses (Case Study: the five municipality regions of Ardabil City). *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 9(3), 637-662. doi: 10.22059/jurbangeo.2021.315186.1420 [in Persian].
- Kristensen, K. (2013). *Michel Foucault on Bio-power and Biopolitics*. Master's Thesis, University of Helsinki, Faculty of Social Sciences.
- Lefebvre, H. (1996). *The Urban Revolution*. R, Bononno, trans. New York, University of Minnesota press.
- Madanipour, A., Shucksmith, M., & Brooks, E. (2021). The concept of spatial justice and the European Union's territorial cohesion. *European Planning Studies*, 30(5), 1-18. <https://doi.org/10.1080/09654313.2021.1928040>.
- Mashhadi Moghadam, N., & Rafieian, M. (2019). If Foucault were an urban planner: An epistemology of power in planning Theories. *Cogent Arts & Humanities*, 6, 1-17. <https://doi.org/10.1080/23311983.2019.1592065>.
- Master plan of Rasht city (2006). Tehran: Naqsh Jahan Pars Consulting Engineers. (in Persian)
- Mosleh, A. (2020). *truth and power*. Tehran: ney. [in Persian].
- Rafieian, M., Ghasemi, I., & Nouzari, K. (2019). A New Formulation of the Concept of Spatial Justice Discourse a Framework for the Analysis of Tehran City. *Urban Planning Knowledge*, 3(3), 21-44. doi: 10.22124/upk.2019.14284.1281 [in Persian].
- Safari, K., Abdollzadeh Taraf, A., & Jafari, M. (2023). Evaluation of Spatial Justice in Documents of Urban Development and Its Distribution Impacts; A Case Study: Urmia City. *Armanshahr Architecture & Urban Development Journal*, 16(44), 143-162. DOI: 10.22034/AAUD.2023.337238.2649 [in Persian].

- Setavand, M. H., Hajizadeh, F., & Yaghfoori, H. (2019). Spatial analysis of Shiraz urban areas in terms of social justice with an emphasis on public services. *jgs*, 19 (52),171-192. doi:10.29252/jgs.19.52.171[in Persian].
- Spinoza, B. (2018). *Theologico-Political Treatise* (A. Ferdosi, trans.), (8nd Ed.). Tehran: Enteshar Corporation. (Original work published 1960) [in Persian].
- Williams, J.M. (2018). *Spatial Justice as Analytic Framework*. Michigan University.. <https://www.researchgate.net/publication/353705245>.
- Zeimaran, M. (2020). *Michel Foucault- knowledg and Power*, (10nd Ed.). Tehran: Hermes, (Original work published 1999). [in Persian].
- Zieleniec, A. (2019). *Space and social theory*. Translated by A.Turkme. Scientific and Cultural Publications, Tehran. [in Persian].